

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆԵՐ

ԳԼՈՒԽ Թ.

ՏՂՈՅ ՀԻՒԱՆԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նշանակի . — Պարտաւար . — Սարգսիս .
— Փողաղայ . — Սասիկի հայ :

Ա . Նշանակի : — Նշանակի մորթի հիւանդութիւն մըն է փոխադրական ու համաճարակ , որ մեծ կոտորած կ'ընէ մարդկանց մէջ : Միկայ բնութեան տուրք մըն է որ կարծես թէ ամէն մարդ պիտի տայ . աս հիւանդութիւնը ոչ հասակի կը ինայէ և ոչ խառնուածքի . բայց աւելի տղաքը կը բռնէ , և թէ որ աղէկ չհոգացուի՝ սոսկալի դիպուածներու և ինչուան մահուան կը հանդիպցնէ :

Չգիտցուիր թէ ինչ պատճառէ առաջ կու գայ աս հիւանդութիւնը . միայն այսչափը իմացուած է որ միշտ դարնան կը սկսի , ամառը կը սաստկանայ , աշնան կը տկարանայ ու ձմեռը կ'անցնի :

Սէյմը որ մարդ ծաղիկէն բռնուի , կենացը մէջ մէյմըն ալ չբռնուիր . բայց ամենեւին չբռնուողը պէտք է վախնայ , վասն զի ոչ կամ կանուխ , չկարծած ատենը կը բռնուի :

Բաջ Եւրոպայի մէջ աս հիւանդութիւնը չկայ եղեր , մետասաներորդ դարուն մէջ Միայէն բերուեր է :

Նշանակէն բռնուողը առջի բերան յոգնածութիւն մը կ'իմանայ , գլուխը կը ցաւի , վրան դող ու տաքութիւն կու գայ , երեսը երբեմն կը դեղնի , երբեմն կը կարմրի . վրան շատ չանցնիր , տաքութիւնը , մարմնոյն եռքը , մորթոյն ձգտումը անտանելի կ'ըլլան ու երակը կը սկսի շուտ շուտ նետել : Ս երջապէս բշտիկները կը սկսին վերի շրթունքին վրայ , բթին չորս կողմը , կզակին վրայ ,

վզին ու կուրծքին վրայ երեւնալ , և երկու օրուան մէջ բոլոր մարմինը կը ծածկէն :

Նշանակի կամ նոսր կ'ըսուի երբոր բշտիկները քիչ ըլլան ու իրարմէ հեռու . և իհարկեմն՝ երբոր անթիւ ըլլան ու կերպով մը իրարու հետ խառնուած :

Կամաց կամաց բշտիկները կը սկսին իրենց տակի կողմէն լայնալ , գլուխը կը կապեն ու մէջերնին թարախ կը լեցուի : Ն ատենը հիւանդին վրայ սաստիկ ջերմ , դող , սրտնեղութիւն ու ծարաւ կու գայ . շնչառութեան նեղութիւնը կ'աւելնայ , ստամոքսի , աղեաց , թոքառաջքին բորբոքումը վերջի աստիճանի կը սաստկանայ , ու հիւանդը վտանգի մէջ կ'ըլլայ :

Թի որ հիւանդին կենսական գործութիւնը կարենայ այսպիսի բռնութեան դէմ կենալ , թարախը կը վազէ , կը թանձրանայ , քոս կը կապէ , հիւանդը կը սկսի սաստիկ քերուելով տանջուիլ . անով բշտիկները կը պատուէ , և քոսերը փրցնելով՝ մորթը խողոցներով ու կապուտ չեչերով կամ նշաններով կը լեցընէ , որ բոլոր կենացը մէջ աս հիւանդութեան սոսկալի նշանները կը ձգեն որով և անձը չէլոյ կամ ծաղիկէն կ'ըսուի :

Թի որ ծաղիկը խիտ ըլլայ , ամէն գործարաններուն ալ մեծ փնաս կրնայ տալ , և ամէն տեսակ երկարատե հիւանդութիւն կրնայ առաջ գալ անկէց : Նշանակի դարմանելու ժամանակ ամէն բանէ առաջ ջանալու է ներսի բորբոքումը մեղմացնել :

Նշանակէ բռնուողին հարկաւոր է հանգստութիւն ու կերակուրներէ սաստիկ զգուշութիւն . ձմեռը դողին ատենը տաք ըմպելիք տալու է , և ամառը դողէն ետքը՝ պաղ . պառկած տեղը բարեխառն ու միակերպ տաքութիւն ունենայ , դրեխ պէտք է տալ , ոտքը ու թևերը տաք ջրի մէջ դնել , թևէն արիւն առնել՝ թէ որ թոքը կամ ուղեղը նեղութիւն քաշեն , փորուն վրայ կամ ստամոքսին գոգաւոր տեղը տղրուկ դնել՝ ընդերայ բորբոքումը քաշելու համար :

ասոնք են ծաղկին դէմ ընելու ամենէն պատշաճ ու բժշկութեան ալ ցուցուցած դարմանները :

Սէկուն տարիքը որչափ որ քիչ է , այնչափ ալ աս հիւանդութիւնը թեթեւ կ'ըլլայ :

Բ . Պատրաստութիւն : — Ինչ օրհասներ պէտք է տալ , ան հնարագէտ մարդուն որ այսպիսի ահաւոր հիւանդութեան մը դէմ նախապահեատ դեղ մը գտաւ : Լա ահա աս մարդն է Ղէնէնէր անգլիացի բժիշկը , որ այսպիսի մեծ բարիք ըրաւ մարդկութեան . ուստի և կ'արժէ որ իր վըայ հոս տեղեկութիւն մը տանք :

Եղուարդ Ղէնէնէր ծնաւ 1750^{ին} մայիսի 7^{ին} Ալսթըրթըրի կոմսութեան Պէրքլէյ քաղաքը : Ուսմունքը մեծ գովութեամբ լմնցնելէն ետքը ինքզինքը բժշկութեան տուաւ : Սկսաւ 1776^{ին} ծաղկի վրայ խորունկ քննութիւններ ընել , աս համաճարակ հիւանդութեան դէմ նախապահեատ մը փնտռել , և 1798^{ին} իր գիտերը գրքով մը հրատարակեց : Իրմէ առաջ Լոնդոնի քանի մը գաւառներու մէջ աս բանս դիտեր էին որ կովու պատուաստ առնողներուն ալ մէնն ալ ինչուան ետքը ծաղկէն ազատ մնացեր էին . բայց որպէս զի աս ուամ կաց մէջ տարածուած կարծիքը օգուտ մը բերէ , պէտք էր որ գիտուն մարդիկ ալ զանազան փորձերով հաստատելին թէ կովու պատուաստը իրաւքնէ ապահով օգտակարութիւն մը ունի , և ահա աս բանս ըրաւ Ղէնէնէր : Վստանըհինգ տարի այնչափ փորձեր ու տեսակ տեսակ դիտողութիւններ ըրաւ , որ ալ աս դեղին զօրութեանը վրայ մտքին մէջ ամենեւին տարակոյս չմնաց :

Ղէնէնէր իր գրքին մէջ կ'ըսէր թէ պատուաստի շարաւր պիտի առնուի կովու ծիծերուն պտուկին վրայ դուրս տուած պալարէն : Իս իրեն կարծիքն ալ ուրիշ նորեւուկ բաներու պէս առջի բերումն արհամարհուեցաւ . բայց վերջապէս ստուգութիւնը փորձով հաստատուեցաւ : Վաղղիոյ մէջ 1800^{ին} ի վեր

սկսաւ տարածուիլ Սոթֆուքոյ-ի իանքու դքսին մարդասիրական ինստիտուտը , ու շատ անուանի բժիշկներուն ջանքովը : Ղէնէնէր վեհանախութեամբ չէր ուզած ամենեւին վարձ մը կամ փոխարէն մը առնուի իր գիտին համար . մանաւանդ թէ մեծամեծ ծախքեր ալ ըրեր էր որ անոր օգտակարութիւնները տարածէ : Լոնդոնի խորհրդարանը ուրոյեց որ շնորհակալութիւն մը ըլլուի իրեն . և 1809^{ին} վեց հարիւր հազար ֆրանք սահմանեց որ տրուի իրեն : Լոնտոնի մէջ ընկերութիւն մը հաստատուեցաւ ծաղկի հիւանդութիւնը վերջացնելու համար . և Ղէնէնէր ան ընկերութեան նախագահն եղաւ : Լոնդոնի ծովային թագաւորական վերաբոյժներն ու բժշկները Ղէնէնէրին համար պղնձէ պատկեր կամ մետաղ մը կոխել տուին , որուն մէկ կողմը ձեւացած է Լոնդոն , որ Սեմին Երիտանիոյ նաւաւար մը կ'ընծայէ պատուաստով ծաղկէն ազատած . մէկալ կողմն ալ Լոնդոնի այլաբանական պատկերը նկարուած է ձեռքը քաղաքական պսակ մը բռնած , պսակին մէջ ալ Ղէնէնէրին անունը գրուած :

Իս հռչակաւոր բժիշկը Պէրքլէյ քաղաքին մէջ մեռաւ յունուարի 26^{ին} 1823^{ին} կաթուածի հիւանդութեամբ . և 1828^{ին} Ալսթըրթըր քաղաքին մայր եկեղեցւոյն մէջ իրեն համար ճերմակ մարմարիսնէ արձան մը կանգնեցին :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՄ՝ ՀԱՅԱԽՕՍ ԱՌԱՎ

Ո՛ր խաչին մատաղ ասայ , ոչ երեխին բլիթ :

Որդին գնայ՝ հէրը հետը ,

Մալը գնայ՝ տէրը հետը :

Ուզողը գգաւով չեն ջրել :

Ուզողը կորցրելէս , քեօշակին ման ես գալի :

Ուզողը վեր ըլլողը , կուզէ կուզ ման չի գալի :

Ուզողին ասին , Ընչի այ վեղդ ծուռը . ասեց , Վո՛ր տեղս այ գուզ , որ վեղս գուզ ըլլի :

Ուզողին քուշայ հարկաւոր , վեղը թող ծախ :

Ուրադն իր կովը չի տալի :

Ուրիշի ձեռովը օձ բռնիլ :